

Bijlage 1

bij hoofdstuk 1.4

RIJKE BRONNEN

Wie zonder methodes werkt is, individueel en als team, meer dan anderen aangewezen op rijke bronnen, vakdidactisch maar zeker ook inhoudelijk. Dat vraagt om een goede teambibliotheek, maar een woordenboek, een jeugdcyclopedie, een verhalenboek, een gedichtenboek behoren eigenlijk ook in ieder klaslokaal aanwezig te zijn. Het is van groot belang dat kinderen vanaf de kleutertijd juffen en meesters meemaken die het woordenboek of de groene woordenlijst of andere bronnen raadpleegt.

Te denken valt aan vier categorieën:

1. *Naslagwerken over taal.*
2. *Naslagwerken over kinderliteratuur.*
3. *Boeken met verhalen en gedichten*
4. *Boeken over de taalleesdidactiek, algemeen en specifiek.*

1 Naslagwerken over taal

1.1 Woordenboeken

Teambibliotheek

G.A.KOHNSTAMM/H.C.CASSEE, *Het cultureel woordenboek. Encyclopedie van de algemene ontwikkeling*, Baarn 1998 (Maar er zijn ook recentere drukken. Zeer aanbevolen voor het verbreden en verdiepen van je algemene ontwikkeling))

De dikke *Van Dale*, er is nu een nieuwe ééndelige.

Van Dale Etymologisch woordenboek.

Van Dale Spreekwoordenboek of Nederlandse Spreekwoorden, spreuken en gezegden van Ter Laan.

Van Dale Synoniemenwoordenboek.

Als het even kan ook een naamwoordenboek en een plaatsnaamwoordenboek. Algemene, zoals deze:

J.VAN DER SCHAAR, *Woordenboek van voornamen. Inventarisatie van de doop- en roepnamen met hun etymologie*, Utrecht 1993.

J.DE VRIES, *Woordenboek der Noor-en Zuidnederlandse plaatsnamen*, Utrecht 1971.

Maar er bestaan ook regionaal georiënteerde boeken en boekjes over plaats-, water- en veldnamen. Interessant voor heemkundeprojecten en wereldoriënterende taalbeschouwing (zie Hfst 10 van dit boek).

In de lokalen

Koenen's Woordenboek voor juf of meester.

En voor de kinderen in fase 1 en 2 (zie de *Leerlijn woordenboekhanteren* in Hfst 9):

Van Dale's Kleuterwoordenboek.

R.SCARRY, *Mijn leuk ABC-boek*, Deltas, Arntselaar 1999.

Het Hema-boekje *Mijn eerste abc-boek*, Antwerpen/Almere 1989.

En vooral de boeken van N.KUIPER: *Het kleuterwoordenboek*, Amsterdam 1996 / *Het abc-rijmprentenboek van Sofie en Maarten*, Amsterdam 1998 / *Het varken abc*, Amsterdam 2001 en ook van haar in diezelfde reeks: *Kip abc*, *Koe abc*, *Konijn abc*.

Voor kinderen in fase3:

S.VANDEN HEEDEN, *Het Woordenboek van Vos en Haas*, Tielt 2002

Van Dale's Juniorwoordenboek Junior Spreekwoordenboek. En ook puzzelwoordenboeken. Heel goedkoop.

Voor kinderen in fase 4:

Van Dale's Basiswoordenboek, Junior Spreekwoordenboek. En ook puzzelwoordenboeken. Heel goedkoop.

1.2 Over correct Nederlands

Hoe schrijf je dit? Wanneer gebruik je een koppelteken? Voor al dit soort vragen kun je terecht bij: *Herziene Woordenlijst Nederlandse taal*, Den Haag 2003, ook wel bekend als het *Groene boekje*. Onmisbaar. Hoort op ieders tafel te staan.

Voor soortgelijke vragen, maar ook : wanneer gebruik je een puntkomma? hoe maak je een duidelijke circulaire? is het nu hen of hun? zijn te gebruiken:

Stijlboek Volkskrant, Stijlboek Trouw, Stijlboek NRC (alledrie in de boekhandel en rechtstreeks bij de krant).

Maar het meest aanbevolen voor alle vragen op het gebied van taal en taalgebruik het buitengewoon rijke, interessante en heel bevattelijk geschreven

LIESBETH KOENEN/RIK SMITS, *Handboek Nederlands*, Utrecht 2004).

Ook bruikbaar: INEZE VAN EIJK, *De beste taaltips*, Deventer 2000.

1.3 Verdieping in taal en taalgeschiedenis

Een leuk boekje over kindertaalontwikkeling:

M. VERRIPS, *De taal van je kind. De verrassende rijkdom van de kindertaal*, Utrecht/Antwerpen 1999.

Prachtig geïllustreerd boek, voor wie zijn geschiedenislessen eens vanuit een andere, de taalinvulhoek wil opzetten:

JAN W. DE VRIES/ROLAND WILLEMYNS/PETER BURGER, *Het verhaal van een taal. Negen eeuwen Nederlands*, Amsterdam 1993.

VICTOR STEVENSON e.a., *Atlas van Europese talen, geschiedenis en ontwikkeling*, Utrecht 1990. Voor wie zijn aardrijksundeles en over Europa eens vanuit de talenkant wil verdiepen.

J.J. de Ruyter, *Talen in Nederland. Een beschrijving van negen etnische groepen*, Groningen 1991. Verplichte lectuur vooronderwijzers van multi-etnische scholen.

2 Over kinderliteratuur

H.SPELBRINK/W.DE GRAAF (RED), *De wereld van het kinderboek*, Groningen 1997.

M. VAN DELFT (EINDREDACTIE) e.a., *Het kinderboek* (Zwolle/Den Haag 2002). Een gebonden pocket uit de bekende reeks van de uitgever Waanders (ook mooie boeken voor kinderen over kunst bijvoorbeeld). Op elke, mooi geïllustreerde bladzijde wordt kort een boek of een genre behandeld. In totaal ruim 350 boeken.

M. VAN DELFT e.a., *Wonderland. De wereld van het kinderboek*, (Zwolle/Den Haag 2002). Groot formaat. Rijk geïllustreerd. Mooi kijk- en leesboek voor meester en juf. In ruim 100 hoofdstukken (2 pagina's per hoofdstuk) worden 100 schrijvers en hun boeken behandeld.. Van Vroege abc-boeken tot Harry Potter.

W. VAN DER PENNEN/P. BACKX, *De magie van het voorlezen* (Stichting Lezen en de Volkkrant 1994). Veel tips en handig vanwege lijst met allerlei instellingen etc.

J. LINDERS (RED), *Boeken die je nooit vergeet. De jeugdboeken top-100 aller tijden*, Amsterdam 1988. Het is precies wat het zegt te zijn. Bovendien aardig vanwege gegevens uit allerlei lezersonderzoeken.

J.VOS/A.VAN HEUSDEN, *Allemaal letters. Over kinderboeken in alle soorten en maten*, Baarn 1992.

Zie verder de website van het NBLC met tal van links.

3 Boeken met verhalen en gedichten

Op verschillende plaatsen in *Dat's andere taal* wordt een klans gebroken voor het eerherstel van de vertelcultuur en de vertellende en voorlezende leraar (zie bijvoorbeeld hfst 7.6). Daar heb je goede bronnen voor nodig.

3.1 Rijmpjes

S.ABRAMS, *Rijmpjes en versjes uit de oude doos*, Amsterdam (1stedruk 1910, 43ste druk 1997).

C.VAN REENEN, *De Rommelpot, Kinderrijmpjes uit eigen land en van ver daarbuiten*, Deventer 1970

H. BORSTLAP, *Tussen Keulen en Parijs, Oude rijmpjes geknipt voor kinderen*, Lemniscaat 1983.

H.G.HOEKSTRA / F.WESTENDORP, *Rijmpjes en versjes uit de nieuwe doos*, Amsterdam 1996.

3.2 Gedichten

C.J.AARTS/M.C. VAN ETEN, *Domweg gelukkig in de Dapperstraat. De bekendste gedichten uit de Nederlandse literatuur*, Amsterdam 1991.

T. VAN BUUL / B.STIGTER, *Als je goed om je heen kijkt zie je dat alles gekleurd is*, Amsterdam 1991 (Zeer aanbevolen: de mooiste poëzieverzameling voor kinderen die we kennen).

H. SCHOLTEN, *Roltrap naar de maan. Nederlandse kinderliedjes voor kleine en grote mensen vanaf 1950*,

Bussum 1995.

C.J.AARTS / M.C. VAN ETEN, *Ik ging naar Bommel om de brug te zien. Nederland in 100 liedjes en gedichten*, Amsterdam 1998.

A.DE VRIES, *Van Alphen tot Zonderland. De Nederlandse kindervoëzie van alle tijden*, Amsterdam 2000 (Zeer aanbevolen. Een rijk boek).

J.VAN COILLIE, *De dichter is een tovenaar. 175 gedichten voor kinderen*, Averbode 2001.

3.3 Verhalen

Welke verhalen gaan we vertellen? Welke verhalen behoren tot ons gemeenschappelijk cultureel erfgoed? Welke sprookjes, welke sagen, fabels, mythen, bijbelverhalen? Zie daarover Bijlage 5. Hier gaat het om de bronnen.

* Sprookjes moet je eigenlijk niet voorlezen maar vertellen. Er zijn allerlei boeken met navertelde sprookjes verkrijgbaar. De beste die we kennen:

J.VRIENS, *O, mijn lieve Augustijn*, *Klassieke sprookjes opnieuw verteld voor jonge kinderen*, Unieboek 2001.

Maar waarom niet ook de oerbronnen van die sprookjes aangeschaft voor de teambibliotheek:

H.C. ANDERSEN, *Sprookjes en vertellingen*. Volledige uitgave. Vert. W. van Eeden, Bussum 1975.

De sprookjes van Grimm, Volledige uitgave. Vert. M.M.de Vries, Weesp 1984.

C.PERRAULT, *Sprookjes van Moeder de Gans*, Rotterdam 1995.

* De beste bron voor Nederlandse sagen:

J.R.W.SINNIGHE, *Nederlands sagenboek*, Den Haag 1976. De bekendste staan ook in:

N.VANHICHTUM / C.BRUIJN, *Het groot sagenboek. Nederland, Indonesië en Suriname, Europa en andere werlddelen*, Delft 1957.

* Er zijn tal van boeken met mythenverzamelingen. Vaak weinig toegankelijk, maar nu is er het prachtige: I.DROS, *Griekse mythen*, Amsterdam 2004. Zeer aanbevolen. Pracht schrijver.

* Bijbels voor kinderen, kinderbijbels, jeugdbijbels, ze zijn er in alle soorten en maten en kwaliteiten. De klassieke van bijvoorbeeld Anne de Vries en W.G.van de Hulst zijn bekend. Daarom een paar andere:

D.A.CRAMEER-SCHAAP, *Bijbelverhalen voor jonge kinderen*, Amsterdam 2000 (de herdruk van een gerenommeerde kinderbijb, voor kinderen van 4 en ouder.

Ook voor de jongsten het recente met weinig tekst en mooie prenten:

K.DE KORT, *Bijbelverhalen uit het Oude en Nieuwe Testament*, Nederlands Bijbelgenootschap, Haarlem 2000.

En voor de wat oudere kinderen (vanaf 9). Eerst een klassieker, vaak herdrukt:

J.KLINK, *Bijbel voor de kinderen*, Kampen 1992.

Ten slotte een boek met prachtige navertellingen door enkele bekende, gelovige en niet-gelovige, auteurs zoals Remko Ekkers, Sjoerd Kuiper, Karel Eijkman en Imme Dros: *Het hoogste woord, bijbel voor kinderen*, Haarlem 2003.

* Sinds kort is er ook een boek met Koran-verhalen:

F.ACHOUR / S. ALIC, *Wij vertellen je het mooiste verhaal, Koranvertellingen*, Bulaaq, Amsterdam 2004.

4 Taaldidactiek

4.1 Algemeen

NIJMEEGSE WERKGROEP, *Taaldidactiek aan de basis*, Groningen 1996 en latere drukken.

H.PAUS E.A., *Portaal. Praktische taaldidactiek voor het primair onderwijs*, Bussem 2002

H.HANSMA, *Kansrijke Taaldidactiek in groep 1-8*, Baarn 2001, waarbij een imposante reeks nevenpublicaties met veel praktijkvoorbeelden, zoals: *Kansrijke Taalhoeken in groep 1-8 / Taaleducatie met versjes en gedichten / Schoolportretten*.

J.SIJTSTRA e. a., *Taalontwikkeling van nul tot twaalf*, Expertisecentrum Nederlands, Nijmegen 1999

SUZANNE VAN NORDEN, *Taal leren op eigen kracht, taalverwerving op school met behulp van de werkwijze van taalvorming*, Assen 2004.

4.2 Luisteren en spreken

A.BOES, *Gesprekken in de kring*, NPJV 2005 (2de herziene druk).

F.JANSEN-VOS/T.SCHIFERLI, *Kringactiviteiten*, Assen 1999.

M. F.DELFOS, *Luister je wel naar mij? Gespreksvoering met kinderen tussen vier en twaalf jaar*, A'dam 2004

S.VAN NORDEN, *Dingen in de Kring, taalvorming in meertalige middenbouwgroepen*, Kunstweb/Taaldrukwerkplaats, Baarn 1994.

Mondelinge taalontwikkeling, Expertisecentrum Nederlands, Nijmegen 2004

4.3 Toneel

H.VAN DAM, *Drama, een handboek voor dramatische vorming*, Groningen 1981.
P. VAN HASSELT, *Doen alsof...? Dramatisch spel in het Basisonderwijs*, Den Bosch 1985.
G. PIJPER, *Drama voor de beroepspraktijk*, Groningen 2001.

4.4 Filosoferen

B. HEESEN, *Klein maar dapper: filosoferen met kinderen*, Damon 1996
D. VAN DEN HEUVEL e.a., *Het huis met de twaalf deuren*, Teleac/NOT 1997
T. BOUWMEESTER e.a., *Filosoferen op de basisschool*, Instituut voor Leerplanontwikkeling 1994.
R.ANTHONIE/F.MORTIER, *Socrates op de speelplaats*, Leuven 1997.

4.5 Lezen

S.J.C.FREUDENTHAL-LUTTER, *De leeskring in de jenaplanschool. Kinderliteratuur in een literair-pedagogische situatie*, Stichting Jenaplan, Utrecht 1971.
S.RIESTHUIS / G.DONKERSLOOT, *Leren lezen en schrijven volgens de natuurlijke methode*, Cursuspakket Speerpunt Lezen, Den Bosch 1986.
J.LOUWS, *Prentenboeken in de bovenbouw*, Cursuspakket Speerpunt Lezen, Den Bosch 1986.
L.VERHOEVEN / C.ARNOUTS (RED), *Tussendoelen beginnende geletterdheid. Een leerlijn voor groep 1 tot en met 3*, Expertisecentrum Nederlands, Nijmegen 1999.
D.LOEVE, *Van beginnende geletterdheid tot lezen. Ideeënboek en kopieermap*, Drunen 2001.
R. BROERSMA e.a., *Levend lezen dat's de kunst*. Naar dit boek wordt regelmatig verwezen in *Dat's andere taal*.
Moet je er eigenlijk wel bij hebben.
Originele en inspirerende visies op taalonderwijs en op lezen in het bijzonder vind je vaker buiten de vertrouwde onderwijs- en didactiekaders. Bijvoorbeeld die van een bibliothecaresse:
A. FREEMAN-SMULDERS, *Leren lezen is niet genoeg*, Amsterdam 1990.
Of die van de Engelse kinderboekenschrijfver. Een verademing:
A. CHAMBERS, *De leesomgeving. Hoe volwassenen kinderen kunnen helpen van boeken te genieten*, Amsterdam 1995.
A. CHAMBERS, *Vertel eens: kinderen lezen en praten*, Amsterdam 1995.

4.6 Schrijven en drukken

P. DELLENSEN/L. LENTZ, *Taaldrukken verder dan zeggen en schrijven, een handboek*, BaarN 1990. Pracht boek.
Inspirerend en onmisbaar voor scholen met levend taalonderwijs.
L.VISCH e.a., *Werken met Taaldrukken, ervaringen en ideeën*, Baarn, 1993
J.VOS, *Het huis lijkt wel een schip. Handleiding voor het poëzieonderwijs op de basisschool*, Baarn 1996.
Wie correspondeert die leert, over schoolcorrespondentie en moderne media, De Reeks 2, De Freinetbeweging, Valthe 2001.